

DIJAKONIJA - ZNAK SOLIDARNOSTI KRŠĆANSKOG SLUŽENJA

s naglaskom na katehezu u kontekstu cjelovitog odgoja
i obrazovanja

MARIJA s. HIJACINTA HOBLAJ
Kralja Tomislava 22
31400 Đakovo

Predavanje na znanstvenom skupu
Primljeno 26. 1. 1997.
UDK 268

Sažetak

Tijekom čitave svoje povijesti počevši od svojih prvih dana, Crkva se pomno brinula da njezin navještaj Riječi Božje prate i potvrđuju djela služenja braći u kršćanskoj ljubavi, tj. djela dijakonije. Uz liturgiju, kerigmu i koinoniju, dijakonija je jedan od četiri osnovna oblika života i djelovanja Crkve.

Da bi bila djelotvorno prisutna u praksi Crkve, dijakonija mora prije biti prisutna u katehezi, koja o njoj informira, za nju formira i na djelovanje potiče, tj. motivira. Djelo odgoja i obrazovanja Crkva je uvijek prepoznavala kao svoj posebno važan i dragocjen doprinos cjelokupnom promicanju čovjeka, kao poseban oblik dijakonije suvremenom društvu. To je shvatio i sv. Pavao u svoje vrijeme i pronašao oblik služenja braći u nevolji. To treba i Crkva uvijek ponovno tražiti i nalaziti danas i ovdje.

U Heidelbergu postoji crkva iz koje se svake godine za Božić van iznose klupe i sav namještaj. Tada se unutrašnjost s tepisima i pokrivačima uredi i pripremi za ugodan boravak. Na blagdan rođenja Kristova tu se skupljaju skitnice, probisvijeti, prosjaci, koji inače spavaju u domovima za beskućnike, besposličari koji po pola noći provode na kolodvorima, turski radnici i poneki drugi pridošlice. Svi tu dobiju hranu. Profesori i studenti sa sveučilišta i članovi uglednih obitelji odriču se na Božić boravka u krugu svojih obitelji i brinu se za ove "goste dragog Boga".

Jedni dijele kruh, u drugom kutu igraju se karte, malo dalje jedna grupa pjeva božićne pjesme. Zašto se to čini?

Najmanje jednom u godini želi se pokazati da su svi braća.

1. DIJAKONIJA - KARITAS: pojmovna određenja

Ova sličica jedne od mnogih postojećih praksi imala je za cilj uvesti nas u ozračje

dijakonije - karitasa. Dijakonija se definira kao posluživanje ljubavi, kao kršćansko služenje. Načinom i raznolikošću ostvarivanja, dijakonija kroz povijest Crkve i danas podsjeća, ukazuje, uvijek nanovo otkriva i tumači duhovnost i poslanje kršćana u svijetu. Naime, temeljnu misao životnog programa i djelovanja Isusa Krista zapisali su evanđelisti sinoptičkih evanđenja: "On nije došao da bude služen, nego da služi i život svoj dade kao otkupninu za mnoge" (Mk 10, 45). Isusov učenik, kršćanin, želi li biti dosljedan učenik, ne može imati neki drugi i drugačiji program i ne može se nadahnjivati nekim drugim i drugačijim duhom. Zbog toga je Crkva, kao zajednica Isusovih učenika, poslana da u svijetu služi ostvarenju velikog nacrtu Božjeg kraljevstva, kako to i izriječkom poručuje II. vaticanski sabor: "... Crkvu pri tome ne vodi nikakva zemaljska ambicija, ona želi samo jedno: nastavljati pod vodstvom Duha Tješitelja djelo samoga Krista koji je došao na svijet da posvjedoči istinu (usp. Iv 18,37), da spasi, a ne da sudi: da služi, a ne da mu drugi

služe" (GS, br. 3). Crkva to čini kroz četiri dimenzije svoga svakodnevnog života i rada: posluživanje ljubavi ili dijakoniju, koinoniju (zajedništvo), kerigmu (pastoralnu praksu) i liturgiju (v. Dj 2,42). Za razliku od navještaja Božje Riječi i njena slavljenja i čašćenja bogoštovnim činima, dijakonija je aktivno djelovanje po toj istoj Božjoj Riječi. Dijakonijsko, dakle služiteljsko djelovanje Crkve događa se u okviru njezinog pastoralnog djelovanja i ima izrazito pastoralni cilj: ostvarivanje vrednota kraljevstva Božjega. Ona se događa i ostvaruje kroz najrazličitije oblike kršćanske ljubavi i služenja, u djelatnostima i ustanovama koje očituju kršćansku ljubav prema bližnjemu po: dobročinstvu, raznim oblicima pomoći, solidarnosti, odgoju, društvenom zalaganju, političkom djelovanju, dobrovoljačkoj službi, cjelovitom promicanju čovjeka i sl. Diakonija se stoga najčešće preklapa ili poistovjećuje s karitativnim djelovanjem, s karitasom. U pojmovnom razgraničenju dobro je poslužiti se slikom podzemnog jezera žive vode iz kojeg istječu mnoge rijeke i potoci sa svojim rukavcima, te vodom iz jezera natapaju zemlju. Podzemno jezero žive vode je karitas, a jedna od rijeka je dijakonija. Ona žuri i žednoj zemlji donosi život. Dakle, dijakonija je sastavni dio organizirane mreže karitasa na župskoj, biskupijskoj ili internacionalnoj razini. Karitas bi u njegovu proširenom značenju riječi, a prema dvjema zapovijedima ljubavi, trebalo razumjeti kao temeljni stav i temeljni nazor kršćana koji ima niz raznih oblika praktičnih ostvarenja, a jedno je dijakonija.¹

Što se pak njihovih leksičkih izvorišta tiče, dobro je napomenuti, da *diaconia* dolazi iz grčkog izvornika, a *caritas* iz latinskog.

2. DIJAKONIJA U POVIJESTI CRKVE

U evanđeoskoj poruci središnje mjesto zauzima ljubav prema bližnjemu. Crkva se od samog svog utemeljenja trudila da pravo razumije i što bolje odjelotvori Kristovu zapovijed ljubavi. U svim civilizacijama i u svim kulturama tijekom povijesti Crkva je tražila djelotvorne izraze i iskaze te ljubavi i

prilagođavala ih sociološkim uvjetovanostima. Tako već u životu prve Crkve nalazimo praksu zajedničke podjele dobara (Dj. 2, 44-45), razne oblike bratskoga pomaganja, solidarnost među Crkvama u vidu skupljanja milodara za potrebite (2 Kor 8-9; Gal 2,10; 1 Kor 16,1-3, Rim 15,25-27). "Pogani zapanjuje susret s ljudima koji se vole, koji doživljavaju jedinstvo, uzajamnu pomoć, dijeljenje i kad naiđu na zajednicu koja provodi podjelu dobara među bogate i siromašne kao među pravom braćom. Dva stoljeća kasnije, car Julijan mora priznati da se *tajna kršćanstva* sastoji 'u njegovoj humanosti prema strancima i u njegovoj brizi za ukop pokojnika' - ukratko u kakvoći njihove ljubavi."²

I dodaje: "Svijet prije Krista bio je svijet bez ljubavi": taj je sud jednog povjesničara možda pretjeran. No njime se bar pokušava objasniti *izvanredna privlačnost* kojom je kršćanstvo djelovalo na mase i na elite."³

Prateći daljnji tijek povijesti Crkve nailazimo na različite oblike dobrotvornosti, pojedinačna i organizirana djela milosrđa koja su brinula za potrebite, kao i čitave ustanove za odgoj, preodgoj, opismenjavanje, prosvjećivanje i promicanje čovjeka. Dovoljno se sjetiti velikih redova i kongregacija posvećenoga života u Crkvi čije su karizme upravo tu našle svoj puni izraz, a nalaze ga i danas. Znak dijakonije provlači se kroz cijelu povijest Crkve kao crvena nit, kao nužno potreban znak da bi potvrdio vjerodostojnost Riječi Božje koju Crkva naviještajući prenosi iz naraštaja u naraštaj.

3. DIJAKONIJA U STAVOVIMA SUVREMENE CRKVE

Svjedoci smo i sudionici mnogobrojnih ubrzanih i dramatičnih promjena koje mi-

¹ Usp. E. J. KORHERR, *Katechese und Caritas*, u: "Christlich-pädagogische Blätter" 94(1981)5, 326-338.

² A. G. HAMMAN, *Svagdašnji život prvih kršćana*, Provincijalat franjevac-a-trećoredaca, Zagreb 1983, str. 113.

³ *Isto*, str. 113.

jenjaju sliku svijeta i čovječanstva. One izviru iz čovjekove inteligencije i stvaralaštva, bogatstva, siromaštva, ekonomske i tehničke moći, pokretljivosti, informiranosti, te integracije i raslojavanja društva. Zato će II. vatikanski sabor, analizirajući te promjene, reći da "... čovječanstvo sa statičkoga shvaćanja poretka stvarnosti prelazi na dinamično i evolutivno, a odatle nastaje nova neizreciva kompleksnost problema, koja zahtijeva nove analize i nove sinteze" (GS, br. 5). To je također zadatak Crkve, da preispituje znakove vremena, tumači ih u svjetlu Evanđelja i tome shodno usklađuje svoje djelovanje. Poslanje koje je Crkva od Krista primila nije ni političkog, ni socijalnog, ni ekonomskog reda, nego religioznog. Iz toga proizlaze zadaci, svjetlo i snaga koje Crkva može pružiti ljudskoj zajednici da bi gradila i učvršćivala Božji zakon u sebi. A tamo "... gdje je potrebno, već prema prilikama vremena i mjesta, i sama Crkva može, dapače i mora, promicati djela koja su određena da služe svima, napose siromašnima, kao što su djela milosrđa, ili druga djela te vrste" (GS br. 42). I nadodaje: "Snaga, naime, koju Crkva može unijeti u današnje ljudsko društvo jest ona vjera i ljubav koje se oživotvoruju, a ne u nekom izvanjskom gospodstvu koje bi se vršilo čisto ljudskim sredstvima" (GS, br. 42) S time u vezi upućuje Crkva poziv svim kršćanima, da prema svojim stručnim i svim drugim mogućnostima rado surađuju na svim područjima života društva čiji su članovi: političkom, gospodarskom, znanstvenom, odgojnom, kulturnom, zdravstvenom itd. Svoju poruku Sabor upućuje i svećenicima i biskupima, a izabiremo onu upućenu laicima, kojima kaže da su "specijalno, iako ne isključivo, nadležni za svjetovne zadaće i djelatnosti" (GS, br. 43), te im poručuje da "svjesni zahtjeva svoje vjere i puni njezine snage treba da bez oklijevanja, gdje god uredba, poduzmu nove inicijative i da ih u djelo provode. Njihova već pravilno formirana savjest mora nastojati da Božanski zakon bude upisan u život zemaljske zajednice". (GS, br. 43)

Na formiranje nove crkvene svijesti, pa onda i novo shvaćanje dijakonije, utječu i

ostala događanja i procesi u suvremenom društvu: sekularizacija, modernizacija, razvoj političke svijesti, promjene u shvaćanju dostojanstva ljudske osobe, razvoj smisla za integralno i društveno itd. Iščezava načelo individualnog pristupa, često prisutnog u tradicionalnoj praksi Crkve, koje je izvrsno ukazivalo na stvarne i trenutne potrebe pogođenih pojedinaca ili skupina i priskakalo u pomoć, pritom manje misleći na strukture i uzroke zla. Takvo djelovanje ima slab utjecaj na promjenu društva i nije u stanju raditi na cjelovitom oslobađanju osobe. Zato Ivan Pavao II. upozorava: "Crkva pokušava voditi ljude da, i uz pomoć razumskog razmišljanja i humanističkih znanosti, odgovore svome pozivu odgovornih graditelja zemaljskog društva."⁴

Dokumenti službenog nauka Crkve kao i posaborska Crkva u svojim teološkim razmišljanjima i analizama današnjeg vremena, a s obzirom na novu formulaciju zadataka Crkve, donose neke pokazatelje novih obzora koja se otvaraju dijakoniji kršćana u svijetu. To su formulacije i termini koji mogu biti svojevrsan program dijakonijske službe, kao: oslobođenje, cjelovito promicanje čovjeka, zauzimanje za pravdu, civilizacija ljubavi, kultura mira.⁵ Sama pak dijakonija u praksi posaborske Crkve poprima svojstvo znaka sa sljedećim bitnim naglascima, kako ih vidi E. Alberich:⁶

3.1. Dijakonija je služenje svijetu, svakom čovjeku u potrebi, poštuje njegovo dostojanstvo i slobodu. Nije upravljena samo članovima Crkve.

3.2. Crkvena dijakonija je protagonist evanđeoske sveopće ljubavi i to najprije po službi siromasima.

3.3. Dijakonija je zadatak cijele crkvene zajednice i ona je za nju odgovorna.

⁴ IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb, Enciklika*, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991, str. 574.

⁵ Usp. E. ALBERICH, *Diakonia-Karitas*, u: M. PRANJIĆ (ur.), *Religijsko-pedagoškotehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, str. 139.

⁶ Usp. E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1986, str. 144-145.

3.4. Dijakonija, kao posluživanje ljubavi, dobiva među službama u Crkvi određeno prvenstvo. Vršenje dijakonije je mjerilo izvornosti djelovanja Crkve i utire put svim ostalim izražajima Crkve.

3.5. Dijakonija je u samoj sebi pastoralno djelovanje, a ne samo sredstvo za obavljanje drugih crkvenih službi.

3.6. Crkvena dijakonija, kao znak, pomiče naglasak u pastoralnoj praksi suvremene Crkve: sadašnjost već prisiljava Crkvu, a osobito će to činiti budućnost, da evangelizira promicanjem čovjeka, tj. da evanđeoski navještaj pođe od znaka ljubavi, za razliku od tradicionalnog pastorala koji daje prednost sakramentalnoj i moralnoj praksi, a vršenje djelotvorne ljubavi očekuje kao posljedicu. "Evangelizacija promicanjem čovjeka i polazeći od siromaha!"

3.7. Crkvena dijakonija uključena je u sve razine: osobnu, obiteljsku, kulturnu, društvenu, ekonomsku, ekološku, političku i međunarodnu.

3.8. Dijakonija mora poštivati autonomiju vremenitog, te mnogostrukost nadležnosti i posebnost crkvenog djelovanja.

4. DIJAKONIJA - KARITAS I KATEHEZA

Temeljno pitanje našeg promišljanja danas treba biti odnos dijakonije i kateheze. U odgovaranju na to pitanje ne mogu se, a i ne smiju zaobići temeljni standardi koje za život Crkve vide II. vatikanski sabor i socijalni nauk Crkve, kao ni dokumenti usvojeni u razdoblju između sedamdesetih i osamdesetih godina našega stoljeća: prije svega na IV. biskupskoj sinodi 1977. i međunarodnim skupovima u Medellinu 1968. i Puebli 1979. Ovdje mislimo na usmjerenje pastoralne prakse Crkve prema većini čovječanstva, a to su siromasi, kao i na obraćanje pozornosti na socijalnu dimenziju kršćanskog zalaganja.

Glavni zadatak kateheze je uvođenje u život kršćanske zajednice, tj. u sve oblike njezina djelovanja. Jedan od tih oblika je crkvena dijakonija s karitativnim djelovanjem. O modalitetima njihova djelovanja unutar Crkve u literaturi nalazimo sljedeće:

4.1. Kateheza treba biti istinski začetnik cjelovitog promicanja čovjeka. Međunarodni vjeronaučni tjedan u Medellinu je to ovako izrazio: "Suvremena kateheza treba potpuno preuzeti na sebe tjeskobe i nade današnjeg čovjeka da bi mu ponudila mogućnost punog oslobođenja; bogatstva cjelovitog spasenja u Kristu Gospodinu. Stoga treba biti vjerna prenošenju ne samo biblijske poruke u njezinu intelektualnom sadržaju, nego njezine životne stvarnosti utjelovljene u činjenicama života današnjeg čovjeka."⁷

I još: "Kateheza treba pomagati cjelovitom razvoju čovjeka, pružajući mu autentičan kršćanski smisao, promičući obrazloženja u vjeroučenika i usmjerujući ga prema vjernosti Evanđelju."⁸ Takva kateheza može zaživjeti samo unutar pastoralnog usmjerenja Crkve koja je sva u službi čovjeka, koja je dijakonijska, na koju se kateheza može osloniti, ali je i poticati.

4.2. Kateheza uvodi u crkvenu dijakoniju na razini informiranja i djelovanja: tumači, objašnjava, motivira, vodi djelovanje, otkriva mogućnosti, uvježbava. Z. Š. Bunić upozorava: "Gdje god čovjek ne živi samo za sebe, nego je biće koje ostvaruje socijalne i društvene kontakte, gdje je sposoban ostvarivati suradnju i gdje je treba kao uvjet svoga rasta, tamo se događa ljubav, karitas, agape, nježnost prema bližnjemu, dijakonija. Tu ljubav nalazi svoj izraz i utjelovljenje također na području društvenom i organizacijskom i na širokim poljima takozvanih struktura i sekundarnih sistema, SOS, gdje god potpomaže razvoj ili ublažuje katastrofe humanitarnih akcija."⁹ Karitas je realizacija bratske ljubavi po primjeru Krista, srce društva i jezgra ozdravljivanja u zajednici. Da bi na taj način prožeo društvo, mora prije biti prisutan u katehezi na razini informacije, formacije i motivacije. Izrečeno didaktičkim jezikom to znači da karitas za katehezu tre-

⁷ Medellin, citat u: E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, nav. dj., str. 146.

⁸ Medellin, u: isto, str. 147.

⁹ B. Z. ŠAGI, *Mogućnost djelovanja laika u našem društvu*, u "Kana" 18(1987)2, 5.

ba biti njena pretpostavka i temelj, dio sadržaja i jedan od glavnih ciljeva. Pojedinačni ciljevi i zadaci odgoja za karitas i dijakonijsko služenje mogli bi se definirati u dvije osnovne skupine:

4.2.1. Utemeljenje službe dijakonije za braću i motivacija za nju u Bibliji

Navedimo neke od prikladnih motiva:

- bratsko i sestrinsko jedinstvo svih što proizlazi iz stvaranja i otkupljenja

- identifikacija s Kristom, zagovornikom slabih

- uloga bratstva i sestrinstva pri uspostavi Božjeg gospodstva, u službi Crkve svijetu

- konkretne nevolje i potrebe koje su znakovi Božje volje i Božjeg zova i preko kojih oni milosrdni i oni koji žele pomagati mogu postati bližnji

4.2.2. Praktična provedba dijakonije i njeni mnogostruki oblici

Dok kateheza uvodi u crkvenu dijakoniju, mora voditi računa o svom odgojnom stilu i o svom nastavnom principu.

Odgojni stil i njegovo značenje za dijakoniju - karitas: Odgoj za ljubav prema bližnjemu moguć je samo u ljubavi prema bližnjemu. To znači da je odgojno ozračje odlučujuće, stil odgajanja, duh ljubavi ili tvrdoće sa svim uspjesima i neuspjesima su odlučujući. Vrlo je važan sustav pohvala i kazni koje se u odgoju primjenjuju i na kakav način: jesu li one dokaz moći ili slabosti odgojitelja (vjeroučenika), ponižavanje ili motivacija s nutarnjim poticajem na bolje?!

Karitas kao nastavni princip: Moderna nastava, osobito ona u alternativnim pristupima, pokušava za bratstvo odgajati kroz zajedništvo i bratstvo. To se događa po mnogobrojnim naporima i malim koracima i u partnerskom nastavnom stilu. Praksa pokušava provesti u djelo teoretsku postavku, da učenik nije samo objekt koji treba nečemu naučiti, nego subjekt koji suoblikuje nastavni sat. Tako učenici suodgovorno sudjeluju u planiranju i razradi zacrtanog plana. Tu imaju prilike probuditi svoje snage za zajedničku suradnju, službu drugima, radost zajedničkog djelovanja i uspjeha, kao i upoznati teškoće zbog granica

vlastite naravi i mogućnosti, kao i žrtve i vlastite investicije povezane s tim. Od ovoga bi i kateheza morala znati učiti.

4.3. Diakonija - sastavni dio i provjera autentičnosti kateheze

Dijakonija je zapravo primijenjena kateheza ili kateheza u praksi, drugi praktični dio kateheze, u kojem se naviješteno provjerava. Jer "kateheza poprima posebnu odgojnu važnost kad je povezana s vršenjem djelotvorne ljubavi, što nudi valjan temelj kako bi se prihvatilo i provelo u praksu kršćansko viđenje društvenih, gospodarskih, političkih i kulturnih stvarnosti".¹⁰

4.4. Kateheza i dijakonija moraju stalno pratiti pastoralne mjesne prilike

- poznavati probleme i tražiti njihove uzroke

- tumačiti ih u svjetlu Evanđelja

- imenovati pojave u društvu i Crkvi protivne čovjeku

- u djelovanju poštivati autonomiju vremenitih i kršćanskih stvarnosti

4.5. Kateheza pri programiranju ciljeva i sadržaja za dijakoniju mora voditi računa o stvarnim mogućnostima svojih suradnika: dobi, sociokulturnom kontekstu i političkim prilikama.

4.6. Sadržaj kateheze

Vrata nastavnih planova i programa kateheze trebala bi biti uvijek dovoljno otvorena da u njih uđe i dimenzija zalaganja. Tek onda se može očekivati da će kateheza pokrenuti i dijakoniju, jer one jedna drugu uvjetuju. Skup u Medellín je to ovaako definirao: "Evangelizacija (kateheza) jest djelovanje kojim neka ljudska skupina 'postaje svjesna', u svjetlu Evanđelja, cjelokupnog procesa ljudskog napretka, u kojem Bog čovjeka zove da se zalaže."¹¹

Možda nam ovdje može dobro doći iskustvo susjedne nam Republike Austrije. Naime, nakon iskustva s nastavom vjeronauka informativnog tipa (mi bismo rekli religijske kulture) iz čijeg programa je bilo

¹⁰ Usp. 4. prijedlog sinode iz 1977. god., citat u: E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa, nav. dj.*, str. 147.

¹¹ *Medellín*, citat u: E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, KSC, Zagreb 1986, str. 146.

uklonjeno sve što bi moglo navijestiti vjeru, a koja nije dala očekivane rezultate u školi i u društvu, tamošnji su se religijski pedagozi pitali, kako doskočiti, odnosno čime liječiti to stanje. Osnovana je međubiskupijska radna grupa koja je imala zadatak razviti koncept karitativne nastave vjeronauka u otvorenim državnim školama. Da bi ispunila preuzeti zadatak, radna skupina je provela anketu na raznolikom uzorku ispitanika, s pitanjem za koje zadatke i za koje službe bi vjeronauka u školama, po njihovu mišljenju, trebao spremati. Rezultat je pokazao veliku sličnost u mišljenjima: odgoj i osposobljavanje za bratsko služenje i pomaganje. U konkretnim prijedlozima:

- ljubiti i biti ljubljen
- osposobljavati za razumijevanje i premošćivanje nacionalnih, rasnih i ideoloških razlika
- u vrednovanju vrednota mladi daju prednost socijalnim i zajedničkim vrednotama pred osobnima
- od kateheze se očekuje kontinuirana strategija borbe ili nadilaženja mnogobrojnih nevolja današnjice: materijalnog siromaštva, ovisnosti, promjene mjesta rada, promjene mjesta stanovanja, usamljenosti, napuštenosti, samoubojstava mladih, problema rastavljenih.

Nakon toga analizirali su važeće katekizme i ustanovili da se karitas i diakonija doduše češće javljaju u udžbenicima, no bez ciljno smišljenog koncepta i znatno suženi na tjelesna djela milosrđa, što pokriva pojam samo materijalnog siromaštva, koje Dr. Korherr naziva "starim siromaštvom", a u opasnosti je da previdaju "novo siromaštvo" (biti bez posla, bez ljubavi, bez snage, bez interesa, bez volje, bez nade, bez milosrđa, bez hrabrosti, bez sna, bez čežnje, bez radosti). Sve ove radnje poslužile su kao podloga za izradu novoga radnog plana koji je posvijestio obrađivanu temu i to tako da je svako tematsko područje povezo s odgovarajućim karitativnim akcijama, a služba je braći postala integralni dio kateheze. Ovdje nam zastaje misao na našem nastavnom planu i programu vjeronauka u školi i župi koji je u izradi. Hoće li i ova dimenzija biti dovoljno zastupljena?!

5. ODGOJ KAO POSEBAN OBLIK CRKvene DIJAKONIJE

Crkva se tijekom čitave svoje povijesti osjećala pozvanom i poslanom za djela odgoja. Za nju je odgoj uvijek bio sastavni dio evangelizatorskog poslanja, te zapravo i cijelo njezino djelovanje jest svojevrsan odgoj. Tražeći načina da što bolje i prikladnije služi, da što više bude dijakonijska, poduzimala je tijekom povijesti mnoga djela. Među njima se posebno ističu mnogobrojne škole i odgojni zavodi. Ta su odgojna djela bila konkretan odgovor na potrebu vremena i društva. Pritom je redovito poseban sluh pokazivala za najslabije i najugroženije elemente društva: siromahe, djecu prepuštenu ulici, žrtve nasilja, pokvarenosti ili zaostalosti i sl. Svaki je taj čin bio poseban oblik njene diakonije, njenog posluživanja ljubavi, kroz koju se događalo istinsko očovječenje i promicanje ljudskog i kršćanskog dostojanstva kako pojedinaca tako i čitavih zajednica.

U povijesnom, društvenom i političkom trenutku u kojem živi i djeluje Crkva u našoj domovini i na ovim prostorima danas, prevažno je da kateheza shvati i smjesti svoje djelo u opći sklop cjelovitog promicanja čovjeka, tj. kao obvezatan oblik crkvene diakonije danas. Kateheza cjelokupnom vjeronaučnom djelatnošću ne smije biti neka zasebna formacija smještena u posebni privilegirani kut pedagogije, nego se treba skladno spajati sa svim drugim utjecajima u odgojnom procesu, a na službu dozrijevanja i rasta unutarnjeg jedinstva osobe. Samo takva kateheza zaslužuje ime pedagoški osjetljive kateheze, tj. one koja velike ciljeve svakog ljudskog odgoja prepoznaje i kao svoje ciljeve i ostvaruje ih u ozračju kršćanske tj. evanđeoske inspiracije. A ti su ciljevi poznati: razvoj osobnosti, otvaranje prema drugome - plodna socijalizacija, psihološka i afektivna zrelost, odgovornost i suodgovornost, smisao za kritiku, sposobnost za suradnju i sudjelovanje. Svi su ovi ciljevi naravne pretpostavke i osnovna ljudska iskustva nužno potrebna za proces dozrijevanja vjere. Međusobno se uvjetuju, pomažu, oplemenjuju i prožimaju. U

toj sprezi zdravih ponuda i zdravih podloga događa se pounutarnjenje osnovnih ljudskih i kršćanskih vrednota: radosti, vjernosti, istinitosti, pravde, ljubavi, služenja drugima, velikodušnosti, odgovornosti, slobode, zdrave kritičnosti i samokritičnosti, nenametljive samostalnosti, kreativne zauzetosti, blagosti, suosjećanja, solidarnosti, samoodgoja, smisla za žrtvu, vladanja sobom, ovladavanja potrošačkim mentalitetom, ovladavanja mentalitetom korisnosti po svaku cijenu a na račun ljudskosti i slično.

U novim uvjetima života i rada svih nas ovdje i sada dozrijevanje vjere je izloženo novim izazovima. Demokracija je u opasnosti da se shvati kao sloboda od komunizma, ali ne i kao sloboda za: osobno obraćenje, mogućnost opredjeljenja za dobro, za novi život. To prije ili kasnije mora dovesti do gorkih i neizbježnih razočaranja.¹² Domovinski je rat ostavio iza sebe strašne posljedice prisilnog materijalnog i duhovnog osiromašenja, tržišno gospodarstvo i privatizacija uvjetuju naglo raslojavanje društva, u kojem se srednjeimućni sloj regrutira u manjinu bogatih i većinu siromašnih. Veliki dio pučanstva ispada iz utrke i ostaje na rubu socijalne izdržljivosti prepušten sudbini. Dijakonijski i karitativni pothvati Crkve i drugih ustanova u nas, prošlih su godina sveopće nevolje položili ispit na opće čuđenje svega svijeta, tim više što se odnosio na sve u nevolji, pa i nekršćane. No to je još daleko od čvrsto izgrađenih stavova i pounutarnjenih vrednota za takvu praksu nužno potrebnih. Važno je da kateheza produbi svoj zadatak, da ga redefinira, posebice u odnosu na crkvenu diakoniju, kojoj promijenjene prilike otvaraju nove dimenzije djelovanja i pozivaju na akciju. Dobro je pritom uočiti vrednote bez kojih se diakonija, tj. služenje, ne može ni zamisliti, a još manje provoditi na dulju stazu. Ovdje spominjemo samo one elementarne, kao što su: solidarnost, volonterstvo, sposobnost dijeljenja.

5. 1. Solidarnost - djelotvorna sućut

U ovo suvremeno doba novi nam sustav informiranja omogućuje da veoma brzo, a često i u istom času doznamo što se zbiva

na raznim stranama svijeta. Dogodi se nepravda ili katastrofa na jednom kraju, a ljudi na drugom kraju svijeta osjećaju kao da se to njima dogodilo. U savjesti tih ljudi događa se stanoviti moralni kvalitet. Tu uzajamnost valja uzeti kao moralnu kategoriju koja određuje odnose. Ako se ona tako shvati, onda je jedini odgovor na nju solidarnost, i to kao vrlina, što znači moralno i socijalno ponašanje. Ona, tako doživljena, nije samo osjećaj neodređene sućuti zbog patnje drugih, nego čvrsta i postojana odlučnost da se nešto učini - zauzme se za dobro drugoga, jer se osjeća odgovornost za drugoga. Zalaganjem za dobro drugoga, spremnošću "izgubiti sebe" u evanđeoskom duhu, radi drugoga, služiti mu umjesto da ga se iskoristi radi vlastite koristi, razbija se pohlepa za IMATI i BITI po svaku cijenu. Te su pak pohlepe temelj svakoga grijeha. Solidarnost se temelji na načelu da su stvorena dobra namijenjena svima: i darovi zemlje i ona stečena ljudskim radom. Solidarnost pomaže da drugoga promatramo kao sebi sličnoga, jednakovrijednoga i od Boga pozvanoga na svečanost života. Promatrati drugoga kao predmet za izrabljivanje solidarnost ne poznaje. Solidarnost je kršćanska krepost, put do mira, ozračje razvoja, znak po kojem se raspoznaju Kristovi učenici u međusobnoj suradnji. Solidarnost vodi novom kriteriju prosuđivanja i utire put novom modelu jedinstva, jer po njoj bližnji nije samo biće s ljudskim dostojanstvom, nego i živa slika Božja, otkupljena Kristovom žrtvom na križu i vođena djelovanjem Duha Svetoga. No solidarnost je podložna odgoju u kojem sudjeluju mnogi odgojni faktori. Zato Ivan Pavao II. upozorava: "Prava solidarnost nije samo prolazan osjećaj: samo po strpljivom i odgovornom odgoju, počevši od djetinjstva, ona postaje duševni stav osobe i prihvaća različita područja djelovanja i odgovornosti. Potreban je opći razvoj zanimanja koje će obuhvatiti cijelo društvo. Tom razvoju Ka-

¹² Usp. J. JUKIĆ, *Hrvatski katolici u vremenu postkomunizma*, u: "Crkva u svijetu" 29(1994)4, 363-378.

tolička crkva, u iskrenoj suradnji s drugim vjerskim zajednicama, nastoji ponuditi vlastiti vjerski doprinos. Radi se o temeljnom nastojanju unapređivanja čovjeka i bratskog udjela, koje zahtijeva da i sami siromašni budu uključeni, već prema svojim mogućnostima.”¹³

5. 2. Volonterstvo

Promatrajući život i izričaje naše civilizacije u njenim najsuptilnijim dimenzijama, nerijetko se stiče dojam, da ta ista civilizacija sve više daje prednost korisnosti na račun ljudskosti i osobnosti. Sve se mjeri kroz novac, sve se želi postići novcem, pa i poštovanje, značaj, vrijednost, autoritet i u vlastitim očima. Svako zalaganje očekuje da bude vrednovano i nagrađeno novcem. To nezaustavljivo stvara potrošački mentalitet, mentalitet iskorištavanja i korisnosti, uzimanja, sebičnosti i vladanja. Nasuprot takvom mentalitetu stoji volonterstvo sa svim svojim raskošnim kontinuiranim, besplatnim i dragovoljnim služenjem. U njemu sudjeluje čitav čovjek. Volonteri proživljavaju s potrebitima njihove probleme, oni su kontinuirana prisutnost ljudskosti u neljudskim uvjetima, pomoć pri ponovnom rađanju čovjeka. Volonteri svima pokazuju što bi trebali biti: i kršćanima, i političarima, i državi. Oni su savjest civilizacije koja stvara tihu revoluciju i utječe na promjenu ponašanja, stavova, zakona. Dr. M. Špehar smatra potrebnim upozoriti: “Davanje i volonterstvo postaju trajni novi simboli. To je pretvorba vrijednosti u norme. Vrijednosti: dragovoljstvo, stručnost, timski rad, organiziranost, osobni kontakti, postaju norme. Dragovoljstvo nije neka povremena romantika, nego čovjek mora osjećati da se i za nj valja pripremati, i to što stručnije i organiziranije. Samo tako može rasti dragovoljstvo kao nešto što treba ostati trajno, tako da to postane dio čovjekova mentaliteta.”¹⁴

S tim u svezi valja izdvojiti i čin dijeljenja kao posebno važan u činu dobrovoljstva i diakonije. Valja stvarati prostor za drugoga u vlastitom vremenu, prijateljstvu, ljubavi, suosjećanju, pomaganju, radosti, kreativnosti. Katehetski odgoj za produblјivanje vjere djece i mladih trebao

bi biti uvijek otvoren za susret različitih mentaliteta i čin dijeljenja koji je važan.¹⁵ Diakonija je u službi promjene svijeta i mentaliteta koji je protivan vremenitom i vječnom dobru čovjeka. Ona mijenja odnose među ljudima koji su u tome ključni. Ne mijenjaju pojedinci svijet, nego mreža ljubavi koju oni pletu. Treba ući u tu mrežu. Diakonija može biti put i sredstvo.

Posljednjih smo godina svjedoci događanja u našoj domovini koja ohrabruju i na putu su prema tim vrednotama. Spomenimo neke od mnogih:

- prodaja božićnog čaja u dobrotvorne svrhe (za nabavku računala za slijepe)
- akcije “Dobro je činiti dobro”
- prodaja kolača na misijsku nedjelju za potrebite u misijama (Đakovo)
- dobrotvorni koncerti za djecu poginulih branitelja
- “Ruke dobrote” za invalide Domovinskog rata (kat. misija Stuttgart)
- prodajna izložba ručnih radova u svrhu izgradnje dječjeg vrtića i za djecu s poteškoćama u razvoju (Đakovo)

Za njihovo vrednovanje primijenimo kriterije koje je papa Ivan Pavao II. nedavno izrekao: “Kao što nema naviještanja Evanđelja bez popratne dobrotvornosti, tako nema istinske dobrotvornosti bez evanđeoskog duha: to dvoje najtješnje je povezano.”¹⁶

5. 3. Odgajati za diakoniju

- Karitas znači:

SENZIBILIZIRATI za ljubav, nevolju, očekivanja drugih, patnju, usamljenost...

INFORMIRATI o oblicima pomoći, putevima pomoći, područjima gdje se javlja nevolja, oblicima nevolje, oblicima i načinima skrbi za druge

¹³ IVAN PAVAO II., *Korizmena poslanica*, 1996.

¹⁴ M. ŠPEHAR, *Razvoj organizacije Caritas*, u: “Hrvatski caritas” 4(1996)3, 6-11, ovdje str. 8.

¹⁵ Usp. A. LORSCHIEDER, *Die soziale Dimension der Katechese*, u: “Katechetische Blätter” 106(1981)2, 88-103, ovdje str. 97-98.

¹⁶ IVAN PAVAO II., *Poruka za iseljenički dan*, 1997.

MOTIVIRATI za riječi ohrabrenja, savjetovanja, djela pomoći u individualnom i zajedničkom pristupu

OSPOSOBITI za suosjećanje i radovanje s drugima, za odricanje u korist drugih, toleranciju, strpljivost...

VJEŽBATI opraštanje, pomoć, prepoznavanje i rješavanje konflikata, obnavljanje u sebi potrošene energije, sve davanje svega od sebe

INTEGRIRATI - priključiti se zajednici onih koji pomažu, koji su milosrdni, strpljivi (dobrovoljačka društva, volonterski aktivni, redovničke kongregacije i redovi itd.), a time ujedno u ljubav Kristovu koja je izlivena u srcima našim, u ljubav Trojedinoga Boga; priključiti se Crkvi, zajednici onih koji se ljube međusobno i ljube druge¹⁷

Ovdje svraćam posebnu pozornost na katoličke odgojno-obrazovne ustanove: predškolske, osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske. Predškolskih je do sada najveći broj: pedesetak, visokoškolskih petnaestak. Od 1991. odvažilo se i nekoliko srednjoškolskih ustanova na djelovanje. Osnovnoškolskih gotovo i nema. Kvaliteta i važnost doprinosa katoličke škole sveopćem promicanju čovjeka može se naslutiti i u odluci UNESCO-a prije par godina, da svjetski projekt "Škola otvorena za sve" povjeri upravo "katoličkoj školi". Naime, jedan od osnovnih problema čovječanstva - nepismenost (30%) - prepoznao je kao "znak vremena" te ga želi rješavati njemu primjerenim programom.

6. DIJAKONIJSKO SLUŽENJE BRAĆI - MODEL TEOLOGIJE SV. PAVLA

Pavao je vjerovjesnik i misionar različit od svih. Za osobno izdržavanje i potrebe ne uzima od vjernika ništa. Samo na jednom mjestu u Filipljanima (4, 10) stoji da je uzeo za potrebe misija, odnosno za pisanje pisma. Na Saboru u Jeruzalemu Pavao se obvezuje da će sakupljati milodare za crkvu u Jeruzalemu - ne samo za puke siromahe u njoj, nego za sve potrebite. Mnogi su naime zbog prestanka obnove hrama, koja je u to vrijeme mnoge zapošljavala, ostali bez posla. Ta je Pavlova akcija bila jedna od nje-

govih najvažnijih aktivnosti sredinom 50-tih godina. Pri nabranjanju svojih nakana, u zaključku svog pisma Rimljanima piše ovako: "Ali sad idem u Jeruzalem da poslužim svetima. Makedonija i Ahaja odlučiše očitovati neko zajedništvo prema siromašnim svetima u Jeruzalemu. Da, odlučiše, a i dužnici su im. Jer, ako su pogani postali sudionicima njihovih duhovnih dobara, dužni su im u tjelesnima poslužiti." (Rim 15, 25-32). U zaključku svog Prvog pisma Korinćanima piše: "Glede sabiranja za svete, i vi činite kako odredih crkvama galacijskim. Svakoga prvog dana u tjednu neka svaki od vas kod sebe na stranu stavlja i skuplja što uzmogne, da se ne sabire istom kada dođem. A kada dođem, poslat ću s preporučnicom one koje odaberete da odnesu vašu ljubav u Jeruzalem. Bude li vrijedno da i ja pođem, poći će sa mnom." (1 Kor 16, 1-4)

Ovdje je u retku 2 važno uočiti podatak o početku kršćanskog karitasa. Sposobnost davanja koju su imali vjernici u makedonskim crkvama Pavao naziva "milošću" Božjom. "Priopćujemo vam, braćo, milost Božju koja je dana crkvama makedonskim: unatoč mnogim kušnjama i nevoljama izobilna njihova radost i skrajnje siromaštvo preli se u bogatstvo darežljivosti" (2 Kor 8,1-2). Unatoč nevoljama oni su sačuvali milost, nije im srce postalo usko. Unatoč siromaštvu sačuvali su velikodušnost, i to je za Pavla "milost Božja" njima dana. Ovdje milost znači velikodušnost.¹⁸ Nevolje i siromaštvo su bili svojstveni kršćanstvu zbog progona, odnosno posljedica progona. Makedonija je bila zemlja bogata zlatom, srebrom i drvom. Rimljani su je nemilice iskorištavali, spomenuta blaga izvozili i tako je pustošili. Pavao zatim tumači način na koji su crkve makedonske poklonile dar: "I to ne samo kako se nadasmo, nego same sebe predadoše najprije Gospodinu, a onda nama po volji Božjoj" (2 Kor 8,5).

¹⁷ Usp. E. J. KORHERR, *Katechese und Caritas*, u: "Christlich-pädagogische Blätter" 94(1981)5, str. 326-338, ovdje str. 328.

¹⁸ Usp. C. K. BARRETT, *Druga Korinćanima*, Dobra vest, Novi Sad 1988, str. 226.

Barrett to ovako tumači: "Time je davanje materijalne pomoći postalo čin kršćanske pobožnosti... Prvi je korak njihova služenja svetima da se predaju Kristu."¹⁹

Onaj koji čini djelo služenja je "slava Kristova" jer spremno provodi djelo ljubavi koje mu je povjereno. Pritom Pavao nije prisiljavao, nego je vodio računa o dobroj motivaciji za čin služenja. Pri odabiru motivacije za milodare Pavao je opet različit: ne želi da to bude neka vrsta obvezatnog crkvenog poreza, nego dragovoljni dar crkava koje su nastale nakon jeruzalemske, dakle onih u Galaciji, Makedoniji i Ahaji. O tome svjedoče nazivi kojima Pavao na različitim mjestima taj dar imenuje:

koinonija - zajedništvo (Rim 15,26), *dijakonija - posluživanje* (2 Kor 8,4; Rim 15,23), *haris - milost* (2 Kor 8, 4.6.7.19; 1 Kor 16,3), *eulogija - dar darežljivosti* (2 Kor 9,5), *adotes - obilje* (2 Kor 9,20), *leiturgija - zahvalnica* (2 Kor 9,2), *logeia - sabiranje* (1 Kor 16,2; 2 Kor 8,3.11; 9, 1.7; Rim 15,26.27). To mora biti *dobrovoljni dar* (1 Kor 16,2; 2 Kor 8,3.11; 9,1.7; Rim 8,8), *kamen kušnje za "istinitost njihove ljubavi"* (2 Kor 8,8), *svjedočanstvo ispovijedanja Evanđelja i velikog zajedništva* (2 Kor 9,13), *znak zahvalnosti za primljene darove* (Rim 15, 26). Kod toga ih mora nadahnjivati motiv: darežljivost Gospodina našega Isusa Krista (2 Kor 8,9).²⁰

Velikodušnost je uvijek razlog za zahvaljivanje Bogu. Doživljena dijakonija budi neke prostore u primateljima i oni slave Boga, pa Barrett razlaže: "Služenje poganskih crkvi siromašnima svetima samo je jedan oblik njihova ispovijedanja Evanđelja, i očito je da to ispovijedanje nije samo na riječima nego predstavlja iskrenu pokornost Bogu koji je tvorac Evanđelja. Stoga sveti slave Boga. Oni to čine kao odgovor Bogu, ali na drukčiji način nego drugi, koji su već iskazali Bogu slavu."²¹ Odmah dodaje: "To znači da oni ne slave Boga samo zbog zajedništva s Korinćanima koji su im udije-

lili milodare nego zbog kvalitete kršćanskog života koja se ogleda u tom primjeru; ne samo zato jer im Korinćani pokazuju tu kvalitetu nego zato jer se ona iskazuje univerzalnom (premda ne u svim slučajevima na isti način, odnosno davanjem novca)."²²

Zato nije čudo što Pavao čezne za susretom s njima, ali ta čežnja je duboke teološke prirode "zbog preobilne milosti Božje na vama" (2 Kor 9,14), pa Barrett zaključuje: "Stvarni smisao dobročinstva Korinćana ne leži u njima, nego u Bogu, a njihova je velikodušnost znak milosti Božje."²³

Pavao milodare, diakniju te vrste, smatra stvari srca, te sredstvom rasta i čuvanja jedinstva crkava koje nastaju u raznim krajevima. Sudjelovanje u tom daru Pavao proglašava svojevrsnom liturgijom "neizrecivim darom". Zbog toga on za taj čin uvijek traži i nalazi duhovne motive. Za njega je to poziv na pounutranjenje vrednota i prigoda za otkrivanje duhovne dimenzije dijeljenja i davanja te sredstvo rasta duhovnosti. Pavao vodi računa o tome da se milosrdna, tj. poslužiteljska djelatnost Crkve ne događa izvan teološkoga konteksta koji mu daje pravo značenje i koji ga pravo vrednuje, kao i o tome da teologija ne ostane bez svoga oživotvorenja. I u tome je izvornost Pavlove primijenjene teologije čiji je model tijekom povijesti postalo upravo skupljanje milodara. U tom su modelu obadvije strane jednako primatelji i darivatelji i to snagom "nezasluženog dara", a po uzoru na "darežljivost Gospodina našega Isusa Krista" (2 Kor 8,9).²⁴

¹⁹ Isto, str. 228-229.

²⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Savao Pavao. Vrijeme, život i djelo apostola Pavla*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb 1982, str. 296.

²¹ C. K. BARRETT, *Druga Korinćanima, nav. dj.*, str. 247.

²² Isto, str. 248.

²³ Isto.

²⁴ Isto.